

Waardevol digitaliseren – toelichting bij de 10 perspectieven

Hieronder geven we aan de vijf centrale innovatieprocessen – waarden, experimenteren, kansen grijpen, risico's verzachten en samen werken en leren – verdere invulling door per proces twee 'zichtlijnen' te benoemen.

WAARDEREN

1. Verhelder nut en grenzen van digitalisering vanuit publieke waarden

Digitalisering kan ingezet worden voor verbetering van overheids diensten, versterking van burgerparticipatie en het stimuleren van economische innovatie en kennisopbouw. Tegelijkertijd kan het ook fundamentele publieke waarden onder druk zetten zoals privacy, autonomie en rechtvaardigheid. Bestuurders moeten vanuit dat perspectief duidelijk maken waarom of wanneer digitalisering gewenst is en waar er grenzen of randvoorwaarden aan gesteld moeten worden.

2. Geef richting vanuit publieke waarden aan technologische en sociale innovatie

Naïef technologieoptimisme leidt vaak tot blindheid voor de gevolgen. Waar technologische kansen snel worden bejubeld, ontvangt men kritiek zelden met gejuich. Om de vruchten te plukken van technologie zijn echter beide nodig. Vernieuwen vraagt behalve om technologische ook om sociale innovatie en bestuurders spelen hierbij een cruciale dubbelrol: stimuleren en richting geven vanuit publieke waarden. Zo kunnen maatschappelijke en economische kansen gegrepen en negatieve effecten voorkomen of verminderd worden.

EXPERIMENTEREN

3. Experimenteer lokaal in de publieke ruimte

Tot voor kort was innovatiebeleid vooral gericht op het vergroten van het technologisch aanbod en het versterken van het innovatie ecosysteem. Een beloftevol type experiment dat past bij innoveren vanuit een maatschappelijke uitdaging is het living lab. Onder zoekers, ondernemers, professionals, gebruikers, beleidsmakers en/ of burgers experimenteren gezamenlijk en cocreëren hier in een levensechte experimenteeromgeving om oplossingen te ontwikkelen voor lastige maatschappelijke problemen.

4. Regel de ethiek van het living lab

Terwijl in het ouderwetse laboratorium experimenten in een afgesloten gebouw plaatsvinden, vinden deze in het living lab plaats in de publieke ruimte. Dat betekent dat burgers, bewust of onbewust, onderdeel worden van het experiment. Daarom is het van belang dat er regels komen voor de ethiek van verantwoord experimenteren in living labs. Te denken valt aan het oprichten van een ethische toetsingscommissie voor onderzoek in de publieke ruimte door de VNG.

KANSEN GRIJPEN

5. Heb oog voor de mogelijkheden van digitalisering

Tallose digitale technologieën – van biometrie, robots, kunstmatige intelligentie, persuasieve technologie tot big data, algoritmes en digitale platformen – verruimen de technologische mogelijkheden enorm. Via het Internet of Things kunnen ze ons vermogen om te denken, op afstand waar te nemen en te handelen enorm vergroten. Om de kansen te grijpen die digitalisering biedt voor de gemeenten is het belangrijk dat lokale bestuurders oog hebben voor de technologische mogelijkheden die dit biedt.

6. Innoveer vanuit maatschappelijk transitieperspectief

Digitalisering biedt nieuwe opties om de maatschappelijke uitdagingen van deze tijd aan te pakken. Lokale experimenten in living labs zijn nodig om gezamenlijk met gebruikers innovatieve oplossingen te ontwikkelen die werken in de dagelijkse praktijk op de korte termijn. Maar om de grote gemeenteverstijgende maatschappelijke opgaven zoals klimaatverandering en georganiseerde criminaliteit en de daaruit voortvloeiende ondermijning te adresseren, moeten gemeentes hun lokale experimenten met elkaar verbinden. Toepasbare kennis wordt zo breder gedeeld en daar kan men met elkaar op voortbouwen.

RISICO'S VERZACHTEN

7. Heb oog voor de risico's van digitalisering in de gehele datawaardeketen

Datawaardenketens vormen de fundamentele bouwblokken van de dataeconomie en datasamenleving. In deze ketens worden data verzameld en geanalyseerd en op basis daarvan wordt (steeds vaker realtime) ingegrepen in onze leefwereld. Als gevolg daarvan raakt digitalisering niet alleen aan privacy en veiligheid, maar ook aan andere publieke waarden en fundamentele rechten, zoals recht vaardigheid, menselijke waardigheid, autonomie en, niet te vergeten, controle en macht over technologie.

8. Bescherm publieke waarden via debat, beleid, technologie en organisatie

Een gezonde dataeconomie en inclusieve datasamenleving vragen om een transparante en eerlijke omgang met data. Bij de bescherming van publieke waarden spelen drie klassieke processen een rol. Ten eerste het democratisch debat en politieke besluitvorming over tal van digitale ontwikkelingen. Ten tweede kan innovatie met diverse beleidsinstrumenten worden gestuurd: regelgeving, financieel beleid en communicatie/participatie met/van burgers. Ten slotte vraagt digitalisering om technologische en organisatorische instrumenten die zorg dragen voor transparantie met betrekking tot de gebruikte data en algoritmes.

SAMEN WERKEN EN LEREN

9. Innoveer samen en trek lessen uit de ervaringen rondom ICT

Het is belangrijk om op lokaal niveau zicht te hebben op de diverse experimenten die plaatsvinden binnen een gemeente. Via het totaal van experimenten, proeftuinen of living labs werkt de gemeente namelijk aan haar toekomst en laat de facto zien hoe de gemeente haar toekomst ziet. Coördinatie en leren ‘over de projecten heen’ (op lokaal regionaal, nationaal of Europees niveau) zijn daarbij van groot belang. Dit geldt ook voor standaardisering en de noodzaak van kennis van ICT bij de overheid. Bij infrastructurele zaken, zoals de ontwikkeling van ‘slim’ licht, dient de nationale overheid het voortouw te nemen.

10. Betrek burgers bij digitalisering en wees helder over wat burgerparticipatie vermag

Aangezien digitalisering een belangrijke factor is, speelt bij het vormgeven van de toekomst, dienen burgers bij deze ontwikkeling betrokken te worden, zowel op projectniveau als bij een bredere discussie over de gewenste digitale toekomst. Betrekken van burgers kan op traditionele wijze plaatsvinden, maar dit kan ook via digitale middelen. Bestuurders hebben de verantwoordelijkheid om geluiden uit de samenleving serieus te nemen en aan te geven op welke wijze ze daarmee zijn omgegaan. De overheid moet helder zijn over wat participatie vermag en ook wat zij niet vermag binnen het proces van besluitvorming.